

Gerechtshof Amsterdam
Douanekamer
Postbus 1312
1000 BH Amsterdam

Tevens per fax:088- 36 10037

Haarlem, 3 oktober 2016

BETREFT:

Ons dossier: JK
NJCM, PAX en Stop Wapenhandel/ Staat der Nederlanden
Uw kenmerk:

HOGER BEROEPSCHRIFT tevens VERZOEK tot het treffen van een
VOORLOPIGE VOORZIENING

Geachte heer, mevrouw,

Namens Stichting Vredesbeweging PAX Nederland (*verder: PAX*)¹, het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (*verder: NJCM*)² en de Stichting Campagne tegen Wapenhandel, ook bekend als Stop Wapenhandel (*verder: Stop Wapenhandel*)³ stel ik hoger beroep in tegen de uitspraak van de rechtbank Noord-Holland van 25 augustus 2016 (**zie bijlage 1**). Uittreksels uit het handelsregister zijn bijgevoegd (**bijlagen 2**).

Ik verklaar bepaaldelijk gevolmachtigd te zijn door de drie organisaties om dit hoger beroep en het verzoek te mogen instellen.⁴

1Adres: Stichting Vredesbeweging PAX Nederland, Godebaldkwartier 74, 3511 DZ Utrecht.

2Adres: Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten, Sterrenwachtdaan 11, 2311 GW Leiden.

3Adres: Stichting Campagne tegen Wapenhandel, Anna Spenglerstraat 71, 1054 NH Amsterdam.

4 Gemachtigde is projectcoördinator van het Public Interest Litigation Project (*Verder: PILP*) van het NJCM, dat ziet op het opzetten en voeren van strategische procedures over mensenrechten in Nederland. Gemachtigde is tevens advocaat bij de Fischer Groep in Haarlem. In die laatste hoedanigheid treedt gemachtigde hier op.

1) Procesverloop

Met de brief van 1 september 2015 van de ministers Ploumen (Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking) en Koenders (Buitenlandse Zaken) werd de Tweede Kamer meegedeeld dat er een vergunning afgegeven was aan een Nederlands bedrijf voor de levering van militair materieel, ter waarde van E.34.050.000,00 aan Egypte (via Frankrijk).

Op 12 oktober 2015 werd namens Pax, Stop Wapenhandel en het NJCM (verder: *de NGO's*) bezwaar gemaakt tegen deze beslissing.

Op 17 februari 2016 werden nadere gronden ingediend (over de statuten, de feitelijke werkzaamheden en de gevoerde juridische procedures van de NGO's).

Op 15 april 2016 is namens de NGO's aan het ministerie gevraagd om de stukken.

De hoorzitting vond plaats op 22 april 2016.
De pleitaantekeningen van het pleidooi dat namens de NGO's is gehouden, zijn hier als nadere gronden ingediend.

Op 1 juni 2016 werd het bezwaar niet-ontvankelijk verklaard.

Beroep werd ingediend op 6 juli 2016.

Op 6 juli 2016 werd eveneens een verzoek gedaan tot het treffen van een voorlopige voorziening.

Op 19 juli 2016 stuurde het ministerie een verweerschrift.

Op 21 juli 2016 werd, over het ontbreken van de inhoudelijke stukken, een brief gestuurd aan de rechtbank.

De zaak werd op zitting behandeld op 15 augustus 2016.

Met de uitspraak van 25 augustus 2016 werd het beroep ongegrond verklaard.

Hiertegen richt zich dit hoger beroepschrift.

2) Inleiding

De NGO's willen een wapenvergunning voor levering aan Egypte (via Frankrijk), die afgegeven is door de Nederlandse overheid aan een Nederland bedrijf, kunnen bediscussiëren en aanvechten.

De NGO's maken zich zorgen over de wapenleverantie aan een land dat, ook volgens het ministerie, de mensenrechten ernstig schendt. Ook vrezen de NGO's dat het gebruik van de wapens de regionale stabiliteit zal doen verslechteren. Zo vrezen de NGO's dat de wapens gebruikt kunnen worden tegen vluchtelingenbootjes of kunnen worden ingezet in de blokkade van Jemen.

Het NJCM meent dat het ministerie de internationale en mensenrechtenverdragen die van toepassing zijn op wapenexport, niet of niet juist heeft toegepast bij deze vergunning.

Het ministerie heeft in bezwaar en beroep het standpunt ingenomen dat de NGO's niet ontvankelijk zouden zijn op grond van artikel 1:2 Algemene wet bestuursrecht (*verder: Awb*).

Dit is een vreemd standpunt, mede omdat het ministerie eerder, in een zaak uit 2002, betoogd heeft dat twee van de drie NGO's juist wel belanghebbend zouden zijn bij besluiten over wapenexport.⁵

In bezwaar en beroep is namens de NGO's uitvoerig aangegeven waarom ze wel belanghebbenden ex artikel 1:2 Awb zijn.

De rechtbank kwam echter met een ander, voor zowel de NGO's als het ministerie, nieuw standpunt: het douanerecht van de Europese Unie zou opgaan en op grond van dat douanerecht zouden de NGO's geen belanghebbenden kunnen zijn.

Het douanerecht van de Europese Unie zou namelijk vereisen dat de vergunning voor de NGO's rechtsgevolgen zou moeten hebben waardoor zij rechtstreeks en individueel geraakt zouden moeten worden. En dat zou niet het geval zijn, aldus de rechtbank.

De NGO's zijn het niet met deze overweging eens.

De NGO's zijn in het kader van het EU recht wel degelijk als belanghebbende aan te merken. De rechtbank gaat hier zonder echte motivatie aan voorbij, dit maakt de uitspraak ook ongemotiveerd.

---

⁵Rechtbank Den Haag, 29 mei 2002, ECLI:NL:RBSGR:2002:AE3271.

Naast de grieven over de ontvankelijkheid voeg ik alsnog enkele opmerkingen toe over de inhoudelijke kant van de vergunning, daar we via een Wob verzoek enkele stukken gekregen hebben en nu meer weten over het besluitvormingsproces.

3) Spoedeisendheid

Op de zitting bij de rechtbank werd aangegeven door het ministerie dat de helft van de militaire goederen inmiddels geleverd was.

We gaan ervan uit dat de levering nog steeds niet geheel volbracht is.

Elke onderdeel van de militaire goederen dat geleverd wordt aan Egypte (via Frankrijk), is in strijd met mensenrechten en internationaal recht. Zolang de levering nog niet compleet is, is er belang voor de NGO's om deze te bevriezen.

Bovendien, zou door de bevriezing het terugdraaien van de levering minder ingrijpend zijn, in het geval dat de NGO's uiteindelijk gelijk krijgen.

4) Gronden

4.1. Wel belanghebbenden in het kader van het EU recht

Rechtsingang niet afgesloten

De reden dat de NGO's een bestuursrechtelijke procedure zijn gaan voeren om de wapenexportvergunning aan te vechten, ligt in het feit dat zowel de civiele kamer van de rechtbank Den Haag als de Staat in een eerdere procedure expliciet hadden gesteld dat procedures over wapenexporten via het bestuursrecht moeten lopen.⁶

Op grond van artikel 1:2 Awb worden belanghebbende organisaties in staat gesteld op te komen voor zaken van algemeen belang. Dat de bestuursrechtelijke route open zou liggen voor NGO's is dan ook geen onbegrijpelijk standpunt.

De rechtbank Noord-Holland stelt in de uitspraak van 25 augustus 2016 echter dat het EU recht zou gelden in plaats van artikel 1:2 Awb. De rechtbank interpreteert het EU recht op zo een manier dat de bestuursrechtelijke rechtsgang voor NGO's praktisch en effectief niet open staat.

Dat betekent echter niet dat NGO's nu niet meer op zouden kunnen komen tegen wapenexportvergunningen. Als de bestuursrechtelijke route voor belanghebbende organisaties echt zo gesloten zou zijn als de rechtbank gesteld heeft, dan ligt de civiele weg, ex artikel 3:305a Burgerlijk Wetboek (*verder: BW*) weer open.

---

⁶Rechtbank Den Haag, 29 mei 2002, ECLI:NL:RBSGR:2002:AE3271.

Wat is dan de ratio achter het afsluiten van de bestuursrechtelijke weg voor NGO's, waartoe de rechtbank besloten heeft?

Een voor de hand liggende verklaring voor het restrictief belanghebbendenbegrip, dat het Hof van Justitie van de Europese Unie hanteert voor zaken die daar eventueel zullen worden aangevoerd is, dat het Hof van Justitie niet overspoeld wil worden met procedures.

De vraag is of dat dan ook automatisch betekent dat NGO's in de nationale rechtssferen, in nationale procedures waarin EU recht toegepast wordt, niet meer zouden kunnen opkomen voor algemene belangen.

In het Verenigd Koninkrijk is in elk geval gekozen om NGO's wel toegang te geven tot de nationale rechter, ook als het om EU bepalingen gaat die betrekking hebben op wapenexport.⁷

Door de uitspraak van de rechtbank lijkt het of de toegang tot de nationale rechter wanneer het om EU bepalingen gaat die betrekking hebben op wapenexport voor NGO's in Nederland niet meer mogelijk is: we hadden een heldere formele wet (artikel 1:2 Awb) en een consistente jurisprudentie waaruit volgde dat NGO's op konden komen voor het algemeen belang, ook in zaken rond wapenexport, maar door de schakelbepaling artikel 1:5 van de Algemene douanewet (*verder: Adw*) en artikel 8:1 van de Adw zou dat nu niet meer kunnen.

Echter, zoals reeds aangegeven, deze redenering gaat niet op. Ook als de bestuursrechtelijke route afgesloten zou zijn voor NGO's, kunnen ze nog via het civiele recht opkomen voor het algemeen belang.

De toepassing van de restrictieve interpretatie van de rechtbank van het belanghebbendenbegrip in het EU recht, heeft dan ook geen ander effect dan dat het alleen nog mogelijk is voor wapenexportbedrijven om het bestuursrecht te gebruiken om wapenexportvergunningen aan te vechten, terwijl NGO's via de civiele rechter diezelfde vergunningen kunnen aanvechten.

Dit is niet alleen rechtseconomisch lastig te verdedigen, om eenzelfde vergunning door verschillende belanghebbenden bij twee verschillende rechters te laten aanvechten; het klopt ook niet met de manier waarop de overheid zou moeten omgaan met het bestuursrecht.

---

⁷ 'British arms exports to Saudi Arabia to be scrutinised in high court', *The Guardian*, 30 juni 2016. Zie: <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/30/british-arms-exports-to-saudi-arabia-to-be-scrutinised-in-high-court>

Het bestrijden en beslechten van overheidsbesluiten zou in de eerste plaats in bestuursrechtelijk kader moeten gebeuren

Als de overheid immers kan kiezen tussen het bestuursrecht of het civiele recht, dient de overheid voor het bestuursrecht te kiezen. Dit volgt uit het Windmill arrest van de Hoge Raad⁸:

3.2. (...) Het gaat hier om de vraag of de overheid, ingeval haar bij een publiekrechtelijke regeling ter behartiging van zekere belangen bepaalde bevoegdheden zijn toegekend, die belangen ook mag behartigen door gebruik te maken van haar in beginsel krachtens het privaatrecht toekomende bevoegdheden, zoals aan het eigendomsrecht ontleende bevoegdheden, de bevoegdheid overeenkomsten naar burgerlijk recht te sluiten of de bevoegdheid een vordering op grond van een jegens haar gepleegde onrechtmatige daad bij de burgerlijke rechter in te stellen. Wanneer de betrokken publiekrechtelijke regeling daarin niet voorziet, is voor de beantwoording van deze vraag beslissend of gebruik van de privaatrechtelijke bevoegdheden die regeling op onaanvaardbare wijze doorkruist. Daarbij moet o.m. worden gelet op inhoud en strekking van de regeling (die mede kan blijken uit haar geschiedenis) en op de wijze waarop en de mate waarin in het kader van die regeling de belangen van de burgers zijn beschermd, een en ander tegen de achtergrond van de overige geschreven en ongeschreven regels van publiek recht. Van belang is voorts of de overheid door gebruikmaking van de publiekrechtelijke regeling een vergelijkbaar resultaat kan bereiken als door gebruikmaking van de privaatrechtelijke bevoegdheid, omdat, zo zulks het geval is, dit een belangrijke aanwijzing is dat geen plaats is voor de privaatrechtelijke weg.

De bestuursrechtelijke procedure is laagdrempeliger, biedt meer rechtsbescherming voor de burger en houdt meer rekening met het machtsverschil tussen belanghebbende en overheid. Vanuit het perspectief van de rechtsbescherming is dan ook begrijpelijk waarom de overheid, en in dit geval de rechtbank, voor het bestuursrecht moet kiezen als gekozen kan worden tussen privaatrecht en bestuursrecht.

De rechtsbescherming moet ook praktisch en effectief zijn. Dit volgt uit het beginsel van effectieve rechtsbescherming dat vervat is in onder meer artikel 6 EVRM en artikel 47 Handvest en 19, tweede alinea VEU. Bij het Hof van Justitie van de EU is dit beginsel vaak ter sprake gekomen. In de zaak *Johnston* heeft het Hof bepaald dat een rechtsgang niet zodanig omkleed mag zijn dat de mogelijkheid van een rechterlijke toetsing nagenoeg onmogelijk wordt gemaakt of wordt bemoeilijkt.⁹ Verder is in de zaak *Factortame* komen vast te staan dat de nationale rechter in het licht van effectieve rechtsbescherming de bevoegdheid moet hebben om een voorlopige voorziening te treffen tegen een nationale maatregel die vermoedelijk in strijd is met het Europees recht.¹⁰ Uit artikel 4 lid 3 VEU vloeit voort dat de nationale rechter (dan wel bestuursorgaan) verplicht is deze bevoegdheid uit te oefenen.

---

⁸ HR 26 januari 1990 (Windmill), NJ 1991, 393.

⁹ Zaak 222/84, *Johnston*.

¹⁰ Zaak C-213/89, *Factortame*.

De vraag kan gesteld worden of hier wel sprake is van praktische en effectieve rechtsbescherming. De NGO's worden door de uitspraak van de rechtbank immers van 'het kastje naar de muur' gestuurd.

Uit de wetsgeschiedenis en de parlementaire discussie omtrent de schakelbepaling blijkt ook dat deze vooral toeziet op regels omtrent toezicht en handhaving van de douanewetgeving en geenszins de strekking heeft om het beroepsrecht van belanghebbende te beperken of uit te sluiten.¹¹

Integendeel, in het kader van effectieve mensenrechtenbescherming geldt onverkort het ruime belanghebbendenbegrip dat verzekerd is in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (*verder: EVRM*), Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie (*verder: Handvest*), Verdrag betreffende de Europese Unie (*verder: VEU*), en algemene rechtsbeschermingsrichtlijnen.

De schakelbepaling ziet niet toe op het beperken van het beroepsrecht van "algemeen belanghebbenden" zoals bedoeld in art 1:2 Awb. Maar het vult vooral de 'toezicht-, controle- en handhavingsbevoegdheden' van instanties aan daar waar het noodzakelijk is.

Er is dan ook veel voor te zeggen om de NGO's wel als belanghebbenden aan te merken. Het niet aanmerken als belanghebbenden zal:

- hen immers toch niet beperken in het kunnen aanvechten van wapenexportvergunningen;
- betekenen dat verschillende belanghebbenden (wapenexportbedrijf versus NGO's) verschillende procedures (bestuursrecht en civiel recht) moeten voeren over dezelfde vergunning;
- belanghebbenden van het kastje naar de muur sturen en;
- zich niet verhouden met de tweewegenleer uit het Windmill arrest.

Er is ruimte om ook in kader EU belanghebbenden te zijn

Er is voor uw Hof ook ruimte, ook in het EU-recht kader, om de NGO's toch als belanghebbenden aan te merken.

Ten eerste gaat het om een zeer bijzondere zaak en materie.

Nog niet eerder is een wapenexportvergunning op deze manier in Nederland bestuursrechtelijk aangevochten. Ook heeft het Hof van Justitie zich nog niet uitgelaten over een dergelijke kwestie.

---

¹¹ Memorie van toelichting bij de Algehele herziening van de douanewetgeving (Algemene douanewet) *Kamerstukken II*, 30580, nr.3. Zie: <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vi3apgmbsrzl> en *Kamerstukken II*, 30580, nr. 4. Zie: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30580-4.html>

Wapenexport, of de export van strategische goederen, is een politiek gevoelig onderwerp. Per land kan het om politieke redenen flink verschillen of er wel of geen wapenhandel wordt toegestaan met bijvoorbeeld een land als Saoedi-Arabië.¹²

Militair materieel dat geleverd wordt aan landen die (daarmee) mensenrechten schenden, kunnen bijdragen aan een vergroting van nationale en regionale conflicten en menselijk lijden.

Een wapenexportvergunning waarbij een onjuiste of een onvolledige mensenrechtentoets heeft plaatsgevonden, zoals in casu het geval is, waarbij er wapens geleverd worden aan Egypte, een land dat ook volgens het verantwoordelijke ministerie de mensenrechten ernstig schendt, kan grote gevolgen hebben.

Veel meer dan bij, zeg, een levering van bloembollen, spelen bij een levering van militair materieel potentieel enorme politieke en humanitaire consequenties. Vrede, mensenrechten, burgerrechten en internationale verplichtingen vanuit het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad van de Europese Unie (*verder: Gemeenschappelijk Standpunt*) en het VN Wapenhandelsverdrag (*Arms Trade Treaty, verder: ATT*), spelen bij wapens wel een rol, waar dat bij bloembollen niet of veel minder speelt.

Uw Hof gaat over import- en exportvergunningen. Bij deze specifieke wapenexportvergunning spelen ontegenzeggelijk belangrijke mensenrechtelijke en internationaalrechtelijke aspecten.

PAX, Stop Wapenhandel en het NJCM zijn bij uitstek de belangenorganisaties die vanuit het belang van de vrede en de mensenrechten ontvangen zouden moeten worden bij uw Hof om hierover te kunnen praten, zeker ook, omdat vaststaat dat het bedrijf dat de militaire goederen wil leveren ook ontvangen zal kunnen worden als belanghebbende.

Ten tweede is de manier waarop het Hof van Justitie kijkt naar het belanghebbendenbegrip niet één op één toepasbaar in de nationale context. Nederland heeft er immers expliciet, via zowel artikel 1:2 Awb en artikel 3:305a BW, voor gekozen om NGO's wel naar de rechter te kunnen laten gaan voor algemene belangen.

In verschillende arresten heeft het Hof van Justitie op grond van het gelijkwaardigheidsbeginsel bepaald, dat regels die van toepassing zijn in een geschil met een Europese dimensie *niet ongunstiger* mogen zijn dan die welke voor soortgelijke nationale verordeningen gelden. Ook mogen deze regels de uitoefening van de door de EU-rechtsorde verleende rechten niet nagenoeg

---

12 'Zweden zegt wapendeal met Saudi-Arabië af', NOS, 11 maart 2015. [Zie: http://nos.nl/artikel/2024036-zweden-zegt-wapendeal-met-saudi-arabie-af.html](http://nos.nl/artikel/2024036-zweden-zegt-wapendeal-met-saudi-arabie-af.html)

onmogelijk of, op zijn minst, uiterst moeilijk maken. Zie onder andere de arresten *Rewe* (zaak C-33/76), *Levez* (zaak C-326/96) en *Preston* (zaak C-78/98).¹³ En in beginsel moet een ieder die rechten kan ontlenen aan het Unierecht, toegang hebben tot de rechter, teneinde de handhaving van deze rechten te kunnen afdwingen. Deze eis kan ertoe nopen dat een lidstaat de nationale kring van beroepsgerechtigden zelfs moet verruimen.¹⁴ Zoals blijkt uit *Lesoochranárke zoskupenie* (zaak C-240/09)¹⁵:

r.o. 54: Het Hof van Justitie (Grote kamer) verklaart voor recht: Artikel 9, lid 3, van het Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak in besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden, dat in naam van de Gemeenschap is goedgekeurd bij besluit 2005/370/EG van de Raad van 17 februari 2005, heeft naar het recht van de Unie geen rechtstreekse werking. Het staat evenwel aan de verwijzende rechter om het nationale procesrecht ter zake van de voorwaarden voor het instellen van een bestuursrechtelijk beroep of beroep bij de rechter, zo veel mogelijk in overeenstemming met zowel de doelstellingen van artikel 9, lid 3, van dat verdrag als de effectieve rechterlijke bescherming van de door het recht van de Unie verleende rechten uit te leggen, teneinde een milieuvereniging, zoals *Lesoochranárske zoskupenie*, in staat te stellen, bij de rechter op te komen tegen een na een bestuursrechtelijke procedure gevolgde beslissing die in strijd zou kunnen zijn met het milieurecht van de Unie.

Op grond van het doeltreffendheidsbeginsel mag het nationale procesrecht de uitoefening van het Unierecht niet uiterst moeilijk of onmogelijk maken. Op grond van het beginsel van effectieve rechtsbescherming moet een particulier de bescherming van zijn door het Unierecht toegekende rechten in rechte kunnen afdwingen. Het Hof van Justitie van de EU heeft in de zaken *Safalero* (zaak C-13/01)¹⁶ en *Streekgewest Westelijk Noord-Brabant* (zaak C-174/02)¹⁷ bepaalt dat voorschriften inzake procesbevoegdheid en procesbelang ingevolge het gemeenschapsrecht niet mogen afdoen aan een doeltreffende rechterlijke bescherming bij de uitoefening van de door de communautaire rechtsorde toegekende rechten.

Er is, voor zover wij kunnen zien, slechts eenmaal eerder een soortgelijke procedure gevoerd als de onderhavige: in Het Verenigd Koninkrijk over wapenexporten naar Saudi Arabië. Zoals ook in eerste aanleg werd aangevoerd: in die procedure zijn de NGO's, waaronder een soortgelijke organisatie als *Stop Wapenhandel*, wel ontvankelijk verklaard.¹⁸

13Zaak C-33/76 (*Rewe*), Jur. 1976, p. 01989; zaak C-326/96 (*Levez*), Jur. 1998 I-5063; zaak C-78/98 (*Preston*), Jur. 2000 I-3201.

14Zie bijvoorbeeld Gevoegde zaken C-87-89/90 (*Verholen e.a.*), Jur. 1991, p. I-3757; zaak C-174/02 (*Streekgewest Westelijk Noord-Brabant*), Jur. 2005, p. I-85; zaak C-13/01 (*Safalero*), Jur. 2003, p. I-8679; HvJEU 8 maart 2011, zaak C-240/09 (*Lesoochranárke zoskupenie*).

15 Jur. 2003, p. I-8679; HvJEU 8 maart 2011, zaak C-240/09 (*Lesoochranárke zoskupenie*).

16 Zaak C-13/01, *Safalero*.

17 Zaak C-174/02, *Streekgewest Westelijk Noord-Brabant*.

18 <https://www.caat.org.uk/media/press-releases/2016-06-30>

De rechtbank Noord-Holland wijst in de uitspraak op deze identieke zaak op de *procedurele autonomie* van lidstaten. Maar ook dit beginsel van procesautonomie is aan regels en beginselen gebonden. Vanuit het oogpunt van Europese integratie is dit standpunt van de rechtbank onbegrijpelijk en onwenselijk. De Europese rechtsbeginselen gelijkwaardigheid, doeltreffendheid en effectieve bescherming zouden een harmoniserende werking moeten hebben en als minimumvereisten moeten gelden waaraan rechtsstelsels van lidstaten moeten voldoen. Op grond van het beginsel van loyale samenwerking (art. 4 lid 3 VEU) zouden lidstaten zoveel mogelijk moeten werken naar een geharmoniseerde rechtsorde. In de eerste plaats dienen lidstaten alle algemene of bijzondere maatregelen te treffen die geschikt zijn om de nakoming van de uit de EU-verdragen voortvloeiende verplichting tot mensenrechtenbescherming te verzekeren. In de tweede plaats dienen lidstaten zich te onthouden van het nemen van alle maatregelen die verwezenlijking van de doelstellingen van de Unie in gevaar kunnen brengen. Een situatie waarin tussen lidstaten al te grote verschillen bestaan tussen de geboden bescherming van rechten die de justitiabelen aan het Europese recht ontleen, is in een geïntegreerde rechtsorde niet wenselijk en werkt juist averechts.

Uw Hof kan dan ook een ruimere interpretatie toepassen van het belanghebbendenbegrip dan het Hof van Justitie van de EU dat normaal gesproken doet.

Om alle bovengenoemde redenen zou een ruimere interpretatie ook voor de hand liggen. Uit de zaak *Djurgården (Zaak C-263/08)*¹⁹ blijkt dat het nationale recht geen te zware eisen mag stellen aan belangenorganisaties en dat belanghebbende organisaties in principe doeltreffend en effectief beroep moeten kunnen instellen bij de rechter.

PAX en Stop Wapenhandel komen op voor de vrede en het NJCM voor de mensenrechten. Zowel in hun statuten als in hun activiteiten. In rechte zijn de organisaties eerder op deze gronden ontvankelijk verklaard.

In een zaak over een wapenexport naar Egypte, kan dan ook gesteld worden dat PAX, Stop wapenhandel en het NJCM rechtstreeks en individueel geraakt zijn in hun belangen. Gelijk de toets van artikel 1:2 Awb.

4.2 Uitspraak ongemotiveerd

De rechtbank heeft niet of nauwelijks gemotiveerd waarom de NGO's niet belanghebbenden zouden kunnen zijn vanuit het EU recht. Dit terwijl deze vraag voor het eerst met deze zaak voorgelegd werd. Er is geen jurisprudentie, noch

---

¹⁹ Zaak C-263/08, *Djurgården*, zie ook andere zaken: C-115/09, *Trianel*, C-427/07 *Commissie tegen Ierland*.

nationaal, noch van het Hof van Justitie, waar de rechtbank Noord-Holland naar kon verwijzen.

Beide partijen hadden de rechtbank verzocht zich nog uit te kunnen laten over de vraag of het EU belanghebbendenbegrip opging en wat dit zou betekenen voor de belanghebbendheid voor de NGO's. Dat de rechtbank partijen hiervoor geen gelegenheid heeft geboden is nog tot daar aan toe, de rechtbank had haar conclusies dan op zijn minst (uitgebreider) moeten motiveren.

Het beginsel van effectieve rechtsbescherming en het verdedigingsbeginsel nopen nationale instanties en gerechten tot het zorgvuldig motiveren van beslissingen zodat partijen zich afdoende kunnen beraden en zo nodig bij eventuele voortzetting van de rechtsgang kunnen verdedigen. Nu dat niet gebeurd is, is de uitspraak onzorgvuldig en ongemotiveerd.

4.3. Inhoudelijk

Sinds de toewijzing van het Wob-verzoek naar de besluitvorming en de beslissing omtrent de wapenexportvergunning, zijn aan de organisaties nieuwe feiten bekend geworden (**bijlage 3**). De nieuwe feiten worden eerst in het kader van de ATT besproken en vervolgens per criterium van het Gemeenschappelijk Standpunt .

4.3.1. ATT

In het beroep werd betwijfeld of het ministerie heeft getoetst aan de artikelen 6 en 7 ATT. Uit de Wob-informatie blijkt inderdaad niet dat de onderzoeksverplichtingen uit de ATT door het ministerie zijn uitgevoerd.

Het ministerie bespreekt blijkens de besluitvorming eerst haar wapenexportbeleid ten aanzien van Egypte sinds 2013.²⁰ Hierbij benadrukt zij dat geen wapenexport naar Egypte moet plaatsvinden indien deze gebruikt kunnen worden voor interne repressie. Daarnaast meldt het ministerie dat Nederland deze conclusie voorstaat in de context van de EU. Nederland hield dan ook alle vergunningsaanvragen voor wapenexport naar Egypte aan.

Andere EU lidstaten bleken voor de beoordeling van de uitvoer van militaire goederen naar Egypte echter een onderscheid te maken tussen verschillende eindgebruikers binnen de krijgsmacht van Egypte. De lidstaten zouden wel vergunningen verlenen voor wapenexport aan de marine van Egypte, omdat deze wapens niet ingezet zouden worden voor interne repressie. Hierop besluit het ministerie de toetsing voor de marine te hervatten.

---

²⁰ Beslissing van 10 augustus 2015, 'Wapenexport Egypte via Frankrijk', Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 3.

Het is volgens de NGO's nog maar de vraag of een onderscheid te maken is tussen verschillende eindgebruikers binnen de krijgsmacht en of de marine daadwerkelijk als apart, of onafhankelijk, gezien kan worden van het hele leger, of de Staat.

Het ministerie zegt vervolgens de toetsing voor de marine te hervatten, maar, zoals hieronder zal blijken, is deze toetsing onzorgvuldig en ongemotiveerd.

Het ministerie noemt in de beoordeling van de marine als eindgebruiker van de wapens onder andere:²¹

- Het lidmaatschap van Egypte in de coalitie die onder leiding van Saudi-Arabië bombardementen uitvoert in Jemen.
- De verslechterde situatie in Jemen waarbij 80% van de bevolking afhankelijk is van humanitaire hulp.
- Het economisch programma van Egyptische president Sisi.
- De inzet van vier marineschepen om de Golf van Aden, welke grenst aan Jemen, te beschermen.
- Een golf van geweldsincidenten en kleine en soms grote aanslagen overal in het land na het afzetten van oud-president Morsi, wat verder is geëscaleerd na het met extreem geweld uiteenslaan van twee sit-ins.
- Veiligheidsorganisaties die ressorteren onder het Egyptische ministerie van Binnenlandse Zaken en de politie die voor hernieuwde misstanden en repressie verantwoordelijk kunnen worden gehouden.
- De logistieke steun van Egypte bij luchtaanvallen in Libië door de Verenigde Arabische Emiraten.

Vervolgens komt het ministerie tot de volgende conclusie:

Toetsing aan het EU Gemeenschappelijk Standpunt en het VN Wapenhandelsverdrag gerelateerd aan de aard van het goed en de eindgebruiker is positief.²²

Het is onbegrijpelijk hoe het ministerie, na de opsomming van de activiteiten van de Egyptische Staat, zonder verder onderzoek naar de mogelijke inzet van wapens in ernstige schendingen van internationaal humanitair recht en mensenrechten concludeert dat is voldaan aan de onderzoeksplicht die de Nederlandse Staat volgens het ATT heeft.

Volgens artikelen 6 en 7 ATT moet het ministerie onderzoeken of de wapens ingezet zullen worden, of dat het mogelijk is dat de wapens ingezet zouden kunnen worden, op een manier die in strijd is met internationale verplichtingen, internationaal humanitair recht en mensenrechten.

---

21 Beslissing van 10 augustus 2015, 'Wapenexport Egypte via Frankrijk', Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 4-6.

22 Beslissing van 10 augustus 2015, 'Wapenexport Egypte via Frankrijk', Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 6.

Maar het ministerie spreekt niet over en doet geen onderzoek naar mogelijke schendingen van humanitair recht en mensenrechten vanwege de blokkade van Jemen door de Egyptische marine. De blokkade draagt bij aan een verdere destabilisatie van Jemen en heeft de toch al kritieke humanitaire situatie verslechterd.²³ Het ministerie heeft het echter alleen over de inzet van marine schepen om de Golf van Aden te beschermen en noemt het ‘onwaarschijnlijk’ dat de goederen zullen worden ingezet bij een grondoffensief in Jemen.²⁴ Onwaarschijnlijk is echter niet hetzelfde als onmogelijk, en de mogelijkheid van de inzet van de wapens bij het grondoffensief moet volgens artikel 7 ATT onderzocht worden, voordat een wapenexportvergunning verleend mag worden.

Dat niet zonder gedegen onderzoek kan worden geconcludeerd dat de marine niet betrokken is, of is geweest bij schendingen van internationaal humanitair recht in Jemen geldt des te meer, nu blijkt dat de geleverde radar- en C3-systemen ook zouden kunnen worden ingezet om zogenaamde ‘surface targets’ te raken en in combinatie met bijvoorbeeld de Exocet-anti-scheepsraketten van de Gowind korvetten van de Egyptische marine kunnen bijdragen aan een ‘coastal land attack’.²⁵

Nu de beslissing geen blijk geeft van overwegingen of specifieke toetsingen van internationale verdragen, internationaal humanitair recht en mensenrechten, kan worden gesteld dat niet is voldaan aan de onderzoeksplicht uit artikelen 6 en 7 ATT. Dit maakt de besluitvorming en de beslissing van het ministerie omtrent het verlenen van de wapenexport vergunning onzorgvuldig en ongemotiveerd.

4.3.2. Gemeenschappelijk Standpunt

Internationale Verplichtingen (CR1)

Bij de bespreking van het ATT is al besproken dat het nog maar de vraag is of de levering van wapens aan de Egyptische marine niet in strijd is met de internationale verplichtingen en verbintenissen van Nederland. Ook toetst het

23 European Parliament resolution of 25 February 2016 on the humanitarian situation in Yemen (2016/2515(RSP)).

Zie : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0066+0+DOC+XML+V0//EN> “Condemn[ed] the air strikes by the Saudi-led coalition and the naval blockade it has imposed on Yemen, which have led to thousands of deaths, have further destabilised Yemen, have created conditions more conducive to the expansion of terrorist and extremist organisations such as ISIS/Da’esh and AQAP, and have exacerbated an already critical humanitarian situation.”

24 Beslissing van 10 augustus 2015, ‘Wapenexport Egypte via Frankrijk’, Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 7.

25 ‘Nederlandse radars op Egyptische Korvetten’, *Marineschepen*, 2 september 2015. Zie: <http://marineschepen.nl/nieuws/Smart-S-mk2-op-korvetten-Egypte-020915.html> en ‘Smart-S Mk2’, *Thalesgroup*. <https://www.thalesgroup.com/en/worldwide/defence/smart-s-mk2-3d-medium-long-range-surveillance-radar> <http://www.mbda-systems.com/exocet-solution/exocet-mm40-block3/>

ministerie het handelen van de Egyptische marine in Jemen niet aan de San Remo Manual. Toch komt het ministerie met betrekking tot haar internationale verplichtingen tot de volgende, zeer bondige conclusie:

Internationale verplichtingen (CR1): **positief**

De levering van radartechnologie aan de marine van Egypte is niet in strijd met de internationale verplichtingen en verbintenissen van NL.²⁶

Nu van overwegingen of specifieke toetsingen van internationale verdragen niet blijkt uit de beslissing, kan worden gesteld dat de besluitvorming en de beslissing van het ministerie omtrent het verlenen van de wapenexport vergunning onzorgvuldig en ongemotiveerd is.

Mensenrechten (CR2)

In het beroep is al uitvoerig op de verplichte mensenrechtelijke en humanitaire toets voorafgaand aan het verlenen van een wapenexportvergunning ingegaan. Uit de Wob-informatie blijkt nu dat met zekerheid kan worden gesteld dat aan het volgende vereiste van Criterium 2 niet is voldaan:

Criterium 2: Eerbiediging van de mensenrechten in het land van eindbestemming en naleving van het internationaal humanitair recht door dat land:

a) De lidstaten evalueren de houding van het ontvangende land ten opzichte van belangrijke, in internationale mensenrechteninstrumenten vastgelegde beginselen.²⁷

Nergens uit de Wob-informatie blijkt dat het ministerie naar de houding van Egypte tegenover verschillende en specifieke mensenrechten heeft gekeken. De mensenrechtelijke en humanitaire toets is dan ook onvoldoende uitgevoerd.

Interne repressie

In het algemeen is de conclusie van het ministerie over de mensenrechtensituatie in Egypte als volgt:

In Egypte vinden ernstige mensenrechtenschendingen plaats (...) De heftige en gewelddadige reacties van de veiligheidstroepen waren aanvankelijk ingegeven door de wens terrorisme de kop in te drukken. Het zijn met name de hergroepeerde veiligheidsorganisaties die ressorteren onder het ministerie van Binnenlandse Zaken en de politie die voor hernieuwde misstanden en repressie verantwoordelijk kunnen worden gehouden.²⁸

Het Gemeenschappelijk Standpunt stelt in criterium 2 duidelijk dat het gaat om de houding van het ontvangende land ten opzichte van mensenrechten, en dus niet alleen om de houding van de marine. In de beslissing is niet uitdrukkelijk

---

²⁶ Beslissing van 10 augustus 2015, 'Wapenexport Egypte via Frankrijk', Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 6.

²⁷ Artikel 2 lid 2 Gemeenschappelijk Standpunt.

²⁸ Beslissing van 10 augustus 2015, 'Wapenexport Egypte via Frankrijk', Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 6.

onderzocht welke mogelijke andere actoren dan de politie en hergroepeerde veiligheidsdiensten een rol spelen bij de hernieuwde misstanden en interne repressie. Een andere belangrijke afweging, die het ministerie had moeten maken, betreft de mate van onafhankelijkheid van de marine ten opzichte van de minister van Binnenlandse Zaken, van de minister van Defensie of de minister-president.

In elk geval blijkt niet uit de nieuwe Wob-informatie dat het ministerie zich deze vragen heeft gesteld, ze heeft onderzocht, of heeft beantwoord.

De blokkade van Jemen

Vervolgens kijkt het ministerie naar de militaire interventie in Jemen en de ondersteuning door Egypte met marinecapaciteit.²⁹ In relatie tot het conflict in Jemen wordt door verschillende organisaties gesproken over mogelijke mensenrechtenschendingen door de coalitie, zoals het ministerie erkend.

Zij vervolgt dat het onwaarschijnlijk is dat de te leveren wapens ingezet zullen worden, gezien de aard van de goederen die bestemd zijn voor patrouillevaartuigen. Dit lijkt een aanname te zijn van het ministerie. Immers, zoals al in de bespreking van de ATT bleek, zou de term ‘surface targets’ en de mogelijkheid van een ‘coastal land attack’ in verband met de te exporteren wapens kunnen worden gebracht. Van een echt onderzoek naar de inzet van de wapens tijdens de interventie in Jemen blijkt niet uit de beslissing.

Ook weet het ministerie nog het volgende over de Egyptische marine:

Verder is de Egyptische marine niet betrokken bij mensenrechtenschendingen in Egypte. Wel treedt de marine soms hard op tegen illegale migranten, die per boot trachten Europa te bereiken. Dit zijn echter incidenten die niet op structurele basis voorkomen. Op basis hiervan is de toets aan criterium 2 positief.³⁰

De Egyptische marine heeft in elk geval op 17 september 2013 boten met vluchtelingen eenzijdig beschoten, waardoor twee personen zijn overleden.³¹ Het ministerie heeft het over dit ‘harde optreden’ tegen illegale migranten en weet blijkbaar dat de Egyptische marine vluchtelingenbootjes beschiet, met soms fatale gevolgen. Hoe kan de mensenrechtentoets positief uitvallen als blijkt dat de Egyptische marine zich ‘incidenteel’ schuldig maakt aan schendingen van humanitair recht en mensenrechten? Waarom is dit niet voldoende om te weigeren nog verder wapens te leveren aan de Egyptische marine?

---

29 Beslissing van 10 augustus 2015, ‘Wapenexport Egypte via Frankrijk’, Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 6, 7.

30 Beslissing van 10 augustus 2015, ‘Wapenexport Egypte via Frankrijk’, Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 7.

31 ‘We cannot live here any more, refugees from Syria in Egypt’, *Amnesty International*, 17 oktober 2013, Index: MDE 12/060/2013, p. 1 en 2.

Uit de bespreking van de rol van de Egyptische marine bij de militaire interventie in Jemen en met betrekking tot de eenzijdig beschoten vluchtelingen, volgt niet dat het ministerie heeft onderzocht of er een duidelijk risico bestaat, dat de uit te voeren militaire goederen gebruikt kunnen worden voor ernstige schendingen van internationaal humanitair recht. Zo blijkt niet van onderzoek naar internationaal humanitair recht vastgelegde beginselen.

Zodoende is de mensenrechtelijke en humanitaire toets onvoldoende uitgevoerd door het ministerie. Dat maakt de besluitvorming en de beslissing onzorgvuldig en ongemotiveerd.

Interne conflicten (CR3)

Het ministerie redeneert als volgt:

De interne situatie in Egypte is op dit moment stabiel, maar is nog wel fragiel (...) Oppositie, critici en NGO's worden onderdrukt. De terreurdreiging door extremisten is niet beperkt tot de Sinai maar geldt voor het hele land. Met regelmaat vinden kleinere en soms ook grotere terreuraanslagen plaats. De aanslagen richten zich voornamelijk op de autoriteiten, maar ook toeristen zijn het doelwit geweest. Daarnaast zijn aanslagen gepleegd bij de grensovergang tussen Egypte en Israël. Het risico dat de levering van radar- en C3-systemen aan de Egyptische marine bijdraagt aan interne repressie is echter nagenoeg nihil. Het zijn met name de veiligheidsdiensten en de politie die voor hernieuwde misstanden en repressie verantwoordelijk worden gehouden. Daarnaast is het onwaarschijnlijk dat onderhavige goederen worden ingezet voor interne repressie, gezien de toepassing louter maritiem is. Derhalve is de toetsing van criterium 3 positief.³²

Onduidelijk is of het ministerie heeft onderzocht, of heeft aangenomen, dat de goederen, die bestemd zijn voor de marine maar de facto wel de krijgsmacht van de Egyptische Staat versterken, niet bijdragen aan het uitlokken of verlengen van gewapende conflicten. Er zou volgens de NGO's sprake moeten zijn van een gedegen onderzoek bij het verlenen van een wapenexportvergunning voor een land waar oppositie, critici en maatschappelijk middenveld worden onderdrukt.

Regionale stabiliteit (CR 4): positief

Volgens het ministerie voert Egypte een actieve buitenlandpolitiek die *in de regel* niet gepaard gaat met de inzet van militaire middelen. Over de buitenlandpolitiek die wel gepaard gaat met inzet van militaire middelen zegt het ministerie het volgende:

Een uitzondering vormt de crisis in Libië. Hoewel de Egyptische autoriteiten iedere betrokkenheid ontkennen, zijn er sterke signalen dat Egypte door middel van logistieke steun aan de VAE wel degelijk betrokken is geweest bij de luchtaanvallen op Libië (...) Daarnaast staat Egypte achter de uitgevoerde luchtaanvallen in Libië in 2015, die volgden op de moord op 21 Egyptische Koptische christenen. Er zijn echter geen signalen dat de Egyptische marine bij het conflict in Libië is betrokken.

---

³² Beslissing van 10 augustus 2015, 'Wapenexport Egypte via Frankrijk', Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 7.

Egypte is tevens betrokken bij de militaire operatie in Jemen. Egypte heeft (...) vier marineschepen geleverd ter ondersteuning van de operatie.

De regionale stabiliteit is zeer volatiel. De Egyptische marine heeft echter een legitieme veiligheidsbehoefte, bijvoorbeeld bij terrorismebestrijding in de Sinaï en de bewaking van maritieme gebieden en zeehandelsroutes. Onderhavige transactie voor de marine draagt daarnaast bij aan de maritieme veiligheid van Egypte en de regio, wat tevens in Europees belang is. Voorts speelt de Egyptische marine een belangrijke rol bij de regionale stabiliteit en de inzet tegen de smokkel van mensen en goederen.³³

Uit het bovenstaande blijkt niet welke afwegingen het ministerie heeft gemaakt over de mogelijke negatieve invloed van de wapens op de regionale stabiliteit. Het ministerie noemt slechts de legitieme veiligheidsbehoefte van de Egyptische marine als zwaarwegende voorwaarde, waardoor de beoordeling voor dit criterium positief uitvalt. Een legitieme veiligheidsbehoefte is echter geen vereiste bij dit criterium. Het criterium uit het Gemeenschappelijk Standpunt stelt juist negatieve voorwaarden. Bovendien, elk land heeft een legitieme veiligheidsbehoefte. Dit heeft dan ook geen meerwaarde in de beoordeling of de regionale stabiliteit negatief beïnvloed zal worden door de levering van wapens aan de marine.

Ook heeft het ministerie niet overwogen of het militair materieel anders gebruikt zou worden dan voor de nationale veiligheid en verdediging van Egypte, bijvoorbeeld in Jemen. De inzet van de Egyptische marine bij de blokkade van Jemen zou tot een gedegen toets moeten leiden.

Dit maakt de toetsing, en daardoor de besluitvorming en beslissing onzorgvuldig en ongemotiveerd.

Houding terrorisme/grensoverschrijdende criminaliteit (CR6): negatief

Volgens het ministerie:

In Egypte is sprake van een sterke dreiging van terrorisme. In het bijzonder in de Sinaï. De bestrijding hiervan is een legitieme veiligheidsbehoefte. Het Egyptische leger bestrijdt terreur echter op dusdanige wijze dat universele rechten van de mens onder druk komen te staan.

Er bestaat echter geen verband tussen deze feiten en de onderhavige goederen en/of de eindgebruiker. Deze negatieve toetsing is daarom niet leidend in het eindoordeel.³⁴

Al meerdere malen is gewezen op de aangenomen onafhankelijkheid van de marine ten opzichte van het leger. Deze onafhankelijkheid valt te betwisten en zou dan ook onderzocht moeten worden door het ministerie. Dat er geen verband zou

---

³³ Beslissing van 10 augustus 2015, 'Wapenexport Egypte via Frankrijk', Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 7, 8.

³⁴ Beslissing van 10 augustus 2015, 'Wapenexport Egypte via Frankrijk', Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 8.

bestaan tussen de feiten, de marine of de Nederlandse militaire goederen lijkt eerder een aanname dan een conclusie na een (uitvoerig) onderzoek.

Ontwikkelingssamenwerking (OS) toets (CR8)

Het ministerie overweegt:

Egypte is een Lower Middle Income Country op de OESO DAC lijst. In 2012 bedroegen de Egyptische defensie-uitgaven 3,4% van het BBP. Ter vergelijking, de uitgaven voor de gezondheidszorg bedroegen in 2012 4.9% van het BBP en in 2013 bedroegen deze uitgaven 5.1% van het BBP. De werkelijke uitgaven kunnen hoger liggen: de uitgaven voor defensie worden formeel niet bekend gemaakt, maar zijn in elk geval substantieel. Het leger is qua omvang het grootste leger van alle Arabische krijgsmachten. Het land financiert een deel van zijn militaire aankopen via Amerikaanse defensiesteun. Na een korte onderbreking in 2014 is de Amerikaanse defensiesteun van 1,3 miljard USD per jaar in maart van dit jaar weer hervat. Op basis van bovenstaande valt toetsing positief uit.³⁵

Nergens blijkt dat het ministerie in overweging heeft genomen of de voorgestelde wapenexport de duurzame ontwikkeling van Egypte zou hinderen. Ook kijkt het ministerie niet naar de invloed van de wapenlevering op de externe schulden van Egypte, of bijvoorbeeld de uitgave in overeenstemming is met haar 'Poverty Reduction Strategy'.³⁶

Al met al worden de NGO's door de nieuwe informatie, dankzij het Wob-verzoek, in hun vermoeden bevestigd dat de internationaalrechtelijke, mensenrechtelijke en humanitaire toetsen die het ministerie moest uitvoeren voor het verlenen van de wapenexportvergunning niet, of onvoldoende zijn uitgevoerd. Dit maakt de besluitvorming en de beslissing daaromtrent dan ook onzorgvuldig en ongemotiveerd.

5) Conclusie

Ik verzoek u de uitspraak te vernietigen en zo mogelijk zelf in de zaak te voorzien.

Ik verzoek u tevens een voorlopige voorziening te treffen, inhoudende dat de beslissing van het ministerie om een vergunning te vertrekken voor wapenexport aan Egypte, te schorsen, of anderszins de regering te verbieden de levering of inbouw van het militair materieel uit Nederland bestemd voor Egypte mogelijk te maken.

---

³⁵ Beslissing van 10 augustus 2015, 'Wapenexport Egypte via Frankrijk', Ministerie van Buitenlandse Zaken. p. 9.

³⁶ Zie de User's Guide to Council Common Position 2008/944/CFSP over criterium 8.

Ik verzoek u eveneens gebruik te maken van uw bevoegdheid het bestuursorgaan in de proceskosten in bezwaar, beroep en hoger beroep te veroordelen.

Hoogachtend,

J. Klaas